

Móricz Zsigmond: Irodalomról, művészetről II. Bp., 1959.

Móricz Zsigmond: Sárarany, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1955.

Sebestyén Árpád: A tájnyelv mint stílusesezköz Móricz Zsigmond műveiben, Magyar Nyelvjárások, VIII. k., Debrecen, 1972.

FARKAS OLGA – MADARÁSZ KLÁRA

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Szeged

Hogyan készültünk mi egy március 15-i ünnepre?

Lehet-e egy egész iskolai közösséget mozgósítani egy iskolai ünnep alkalmával? Ha igen, hogyan? Ebben mennyire játszik szerepet a felkészítő tanárok pedagógiai kultúrája? Az alábbiakban a gondolatébresztés igényével ezekre a kérdésekre adunk választ.

Március 15-én történelmünk olyan jelentős állomásáról emlékezünk meg, amelyet a gyerekek nem éltek meg. Igazából nem foglalkoztatja őket például a szabadság, a haza kérdése, hisz természetes számukra, hogy mindez megvan. A gyerekekkel való beszélgetés során olykor érdektelenséget, ürességet, tartalmatlanságot lehet felfedezni, ha az eddigi ünnepekkel kapcsolatos élményeikről faggatjuk őket.

Hogyan lehet egy ünnepet oly módon megszervezni, hogy ténylegesen tanítványaink személyes ügye legyen, hogy valóban *hozzájáruljon személyiségük fejlődéséhez*? Hogy a tanulók az ünnephez fűződő fogalmak igazi tartalmát átéljék, megérezzék? Mi lesz az a mód, amelynek segítségével a gondolatok érzelmekkel telítődnek, és rezonanciát váltanak ki a hallgatóságból? A következőkben ismertetjük egy szegedi általános iskolában zajlott ünnepi műsor megalkotásának a folyamatát, amellyel – a teljesség igénye nélkül – választ adunk a fenti kérdésekre.

Munkánk két különböző síkon folyt: *vizuális és verbális* kifejező rendszerekben. A vizuális megfogalmazásban a másfél hónapig tartó előkészületek végére az iskola *minden* tanulója részt vett. Itt a cél az elmélyülés volt, a leendő befogadók felkészítése, az *intenzív kapcsolat kialakítása* az ünnepségen reflektorfénybe helyezendő fogalmak és a gyerekek belső, szubjektíve megélhető és megélt érzelmei között az *alkotó munka segítségével*. Az így létrejött munkák legjobbjai az ünnepély „díszletét” képezik majd: képletesen és valóságosan körülhatárolják a teret, amelyben az ünneplés zajlik. A másik kifejező rendszer, a verbális megközelítés lényege: a szabad, kötetlen beszélgetés a *kulcsfogalmakról*, amelyek *értelmezését a gyerekektől* vártuk. Ez részben mint eszköz szerepelt a képi megközelítés egyik bevezető lépéseként. Már az első válaszokból kiderült, óhatatlanul más fogalmak is bekerülnek a bűvös körbe. Így aztán a képi megfogalmazás során sok más fogalmat is bevontunk az értelmezendők körébe. (A szabad alkotói fantázia megengedi a szabad asszociációkat, sőt ezek révén érzelmeket képes felszabadítani, miközben tisztázza azokat.)

Mint látható, ünnepünk vezérelvével a *hitelességet* és a *személyességet* tettük. Ezeknek jegyében tisztáztunk néhány alapfogalmat március 15-vel kapcsolatban. Üzenetnek azt szántuk: mit jelentenek ezek a fogalmak ma, nekünk. Az ehhez való eljutáshoz a lehető legegyszerűbb módot választottuk: megkérdeztük a gyerekeket. Válaszaikból alakult ki az ünnepség tartalmi és formai lényege.

A vizuális kifejezés folyamatáról

Ráhangelődés

Beszélgetések során a szabadságról, a hazáról és más, az ünnepvel kapcsolatos fogalmakról a tanítványaink elmondták azt, amit első pillanatban gondoltak e kifejezések hallatán. Kértük őket, ha

úgy gondolják, butaság, akkor is bátran, saját gondolkodásuknak megfelelően, belső érzéseikre hallgatva mondják el. Arra is biztattuk a növendégeinket, hogy próbálják „kikapcsolni” a külvilágot, és önmagukra figyeljenek. Hagyják, hogy meginduljon a gondolatok szabad asszociációja a haza, a szabadság, a forradalom szavak hallatán. A kezdeti, kissé bátortalan, szűkszavú válaszokat hamarosan bátrabb, önmagukat vállaló megnyilvánulások követték. „A hazaszeretetet én még igazán nem éreztem, csak hallottam róla, de talán majd egyszer, ha felnőtt leszek, lehet, hogy én is érzem majd.” A hatodik osztályos *Zoimund*, aki így nyilatkozott, a felnőttek kiváltságának érezte a hazaszeretet érzésének a megélését. Megnyugtattuk (vállalva önmagunkat mi is), hogy korábban csak olyan formában éreztük ezt az érzést mi is, amikor huzamosabb ideig külföldön tartózkodtunk. Az út végén jól esett hazajönni, mert már nagyon vágyódtunk a gyerekeink, az otthonunk, az iskolánk után.

„Ha nem jut eszedbe semmi, várj türelmesen! Elsősorban ne arra gondolj, amit tanultál! Csak azal foglalkozz, amiről eszedbe jut valami!” – adtuk a következő instrukciókat. A szavak mögött hagytuk őszintén felcsengeni a gyerekek belső világát. Szabadon hívhatták elő, hogy nekik maguknak mit jelentenek ezek a fogalmak. Olyan kifejezésekről van itt szó, amelyeknek akár 30-40-50 évesen is nehéz megragadni a lényegét. Abban a klímában, amiről később még említést teszünk, a gyerekek merész vallomásokat engedhettek meg maguknak. Nyoma sem volt a megfelelni akarásnak, a tanult ismeretek leckeszerű felmondásának. A szabad megnyilatkozás felfedte tanulóink eddig megfogalmazatlan gondolatait, mélyen rejlő sejtéseit. Vissza-visszatérő beszélgetéseink során végül úgy *körvonalazódott az említett fogalmak tartalma, ahogyan azok a gyerekekben éltek*, reprezentálva ezzel a bennük lezajló folyamatokat. Megállapodtunk abban, hogy a forradalom lényege a *változás*, az évforduló: *ünneplés*, a szabadság: *tér*, a haza: *megkönnyebbülés, biztonság* – tizenéves fejjelel megfogalmazva.

A ráhangolódás folyamatát röviden összefoglalva: baráti jellegű beszélgetések során naponta új és új megfogalmazásokkal álltak elő a gyerekek, többen és többen fejtették ki nézeteiket. A lavina elindult. Szemmel láthatóan a tanulók kezdtek foglalkozni az ünnephez kapcsolódó fogalmakkal. Ezzel az ünnepi hangulat a kezdetét vette. Megmozdult valami...

Az élményen alapuló tanulás

Vizuális játékokkal a változást, az ünnepelést, a teret, a megkönnyebbülést eljátszották a gyerekek aszerint, hogy ki mire vállalkozott szívesen. (1)

Változás – játék

A gyerekek boldogan, vidáman, párt alkotva beatzenére táncoltak, szerették, ölelték egymást. Az ablakon beáradt a fény, vidámság, jókedv volt. Általunk magadott vezényszóra mindenkinek „utálatosnak” kellett lennie, veszekedni partnerével, hajbakapni apróságokon. Sötétítő függönnyel a fény útját elzártuk. Hirtelen az addigi atmoszférában változás történt. „Mit érzel? Figyelj erre! Hívj elő az érzéseidhez illő színeket, formákat! Húzz olyan vonalat, fess olyan foltot, alakíts ki olyan formát agyagból, amely olyan, mint amit éreztél! Jelenítsd meg!” – kértük a gyerekeket.

Ünnepelés – játék

„Gondold azt, hogy lakodalomban vagy! Alkoss kört társaiddal! Forogjatok összefogódzkodva! Mit éreztél? Fogalmazd meg vizuális jelekkel!” – hangzott az instrukció.

Tér – játék

„Bújj az asztal alá! Hagyd, hogy körbebarikádozzanak a társaid! Maradj nyugodtan! Szólj, ha annyira ideges leszel, hogy nem bírod már tovább, akkor ki fogunk szabadítani! Milyen volt kiszabadulni?” – hangzott a kérdés. „Jó volt, hogy végre kaptam levegőt” – szólt a lehető legtermészetesebb válasz. „Fejezd ki az érzéseidet folttal, vonallal, agyaggal!” – kértük a gyerekeket.

Megkönnyebbülés – játék

„Vegyél a kezvedbe annyi táskát, amennyit csak tudsz! Sétálj vele! Csak akkor rakd le, ha nagyon elfáradtál! Milyen volt lerakni a terhet? Fogalmazd meg vizuális eszközökkel!” – szólítottuk fel a tanítványainkat.

A vizuális játékok által keltett érzések segítettek abban, hogy a *szavakba öntött fogalmakat a gyerekek átérezzék*.

A alkotás folyamata

Tanítványaink a most már valóban átélt érzéseiket fogalmazták meg a személyesen megélt élmények követően. Az élményszerű átélés biztosította, hogy tényleges tartalommal telítődjenek ezek a fogalmak, miáltal a tanulók közelebb kerültek azok lényegéhez. Mindazt, amit éreztek, színnel, vonallal társították a gondolkodásuk, belső világuk szerint. (Egyetlen „játékszabály” a részünkről az volt, hogy a tanulók lehetőleg úgy fejezzék ki az érzéseiket, hogy azok társaikban is hasonló érzéseket keltsenek.)

Hogyan segítettünk mi, a felkészítő tanárok, hogy ez sikerüljön? Évek óta tudatosan végiggondolt koncepció szerint alakítjuk azokat a képességeket, amelyek birtokában a gyerekek szándékaikat, gondolataikat, mondanivalójukat ki tudják fejezni vizuális eszközökkel. A gyerekek járatosak a nem-verbális kifejezés „nyelvtanában”. Ha mégis kifejezési nehézséget tapasztaltunk, segítettünk, hogy le tudják fordítani érzéseiket, gondolataikat elvont szimbólumokra. A szubjektív élmények átírásának a módját évek óta tanítjuk, melynek eredményeképp a képzelet könnyebben jut kifejezésre. Olyan munkakörnyezetet alakítottunk ki, ahol elegendő idő volt a gondolatok érlelődésére. Nem 2x45 perc alatt kértük az alkotásokat. A nyers ötleteket újabb és újabb vázlatok követhették. Több tanuló művének a végső formába öntéséig nem jutott el, de ismételt próbálkozásai, érlelődő gondolatai éppoly értékesek voltak számunkra, mint a letisztultak. Műhelyünkben pontosan olyan rangja volt annak a gyermeki alkotásnak, amely szinte készen áradt gazdája ecsetéből, mint annak a próbálkozásnak, amelyen látszott a vissza-visszatérő küzdelem a kifejezéssel.

A szóbeli kifejezésről

A szóbeli megfogalmazás síkján is a hitelesség és a személyesség jellemezte célkitűzéseinket. Mégis merőben más volt a szóbeli kifejezésben résztvevő tanulók felkészítése, mint a fentiekben vázolt folyamat.

Míg a vizuális kifejezés során mintegy belső, befogadói előkészület folyt (az alkotómunka segítségével), a szóbeli kifejezés maga a műsor, az „ attrakció”. Ezt is a gyerekek saját munkájára, véleményére alapozva élményszerűvé, tartalmában, formájában az életkornak megfelelően érthetővé tettük a tartalmi kiindulópontot megtartva. Ugyanis a pusztán racionális megértésre, belátásra alapozó előadásmód legfeljebb a gondolkodásra hajlamos felnőtteket köti le. A „hogyan”-ra adott választ szintén a gyerekektől kaptuk meg végső soron. Egy iskolai *Ki mit tud?*-on néhány gyerek egy saját maga által írt riport jelenetet adott elő, amellyel társaik körében osztatlan sikert arattak. Mindebből egyenesen adódott az igényeinknek megfelelő forma: a riport. A „mit” kérdésre a megoldás az előzővel azonos elvű volt.

A szövegalkotás folyamata

Első megfogalmazáskor a forradalom (változás), évforduló (ünnap), szabadság (tér), haza (megkönnyebbülés, biztonság) témára a tetszés szerinti eszközökkel elkészített képeket kellett irodalmi formában, a fogalmazás keretei között kifejezni. Szelektálás során kiválasztottuk a legsikerültebb fogalmazásokat, és ezt az érzelmi csúcspontok megkeresése és megerősítése követte. A szöveg gondolati ívét így alakítottuk ki: először az ünnepléssel kapcsolatos megnyilatkozások hangzanak el (ezek a legkonkrétabbak), azután jön a szabadság-blokk, mely a leginkább gondolati jellegű maradt a gyerekek megfogalmazásában is, végül érzések, gondolatok a hazáról, mely leginkább feltölthető érzelmileg. Majd a blokkokon belüli bizonyos csúcspontok kellő hangsúlyozása céljából a *gyerekek által kifejezett gondolatokra rimelő irodalmi szemelvényeket „csempészünk” a szövegbe*, valamint az egyes blokkokat összekötő néhány mondatot. *A szöveg magja, mondandója és megfogalmazása azonban teljes mértékben a gyerekek alkotása volt.*

A színrevitelnél, hogy a lehető legoptimálisabb legyen, szinte műalkotásszerűen kellett megkomponálni a természetes megnyilatkozásokat, mivel a spontaneitás hatását akartuk kelteni egy látólag teljesen naturalista előadásban, ahol a hitelesség és a személyesség érzését *katarzisszerűen*

akartuk újraébreszteni a hallgatóságban. A katarzis a műalkotás része, hozadéka, hatása. Magas fokon való azonosulás valamivel, amely egy közösség morális koordináta-rendszerében értéknek számít.

Az egyáltalán nem hagyományos szerepekből mindenki azt a mondatot(-kat) kapta, amelyik jó állt neki, amelyet hihetően, őszintén el tudott mondani. A riporter kiválasztása nehezebb feladatnak bizonyult, mert itt a beszédkészségen túl némi személyes vonzerő is szükséges volt.

Az ünnepély lefolyása

Az elkészült gyermekmunkákból egy-egy fogalom köré csoportosítva kiállítást rendeztünk az ünnepély idejére. Az ünneplő tanárok, tanulók köré állítottuk fel a paravánokat a rajzokkal és a posztamenseket az agyagfigurákkal. A két riporter felváltva lépett oda társaikhoz, akik az ünnepségre felsorakozott gyerekek sorában álltak, és megkérdezték őket: „Mi jut eszedbe a forradalom szó hallatán?” stb. Csak az utolsó vers közösen elmondott soraira váltak ki társaik sorából az „alkotók”, majd ismét ki-ki a „civil” helyére visszasétált.

Mivel nem különült el pódium és közönség, nemcsak formájában jellemezte mozgalmasság a „jelenetet”, hanem a jelenlevők érzelmeire is hatott. Hiszen őket is megkérdezhették volna. Muszáj volt gondolatban követni és figyelni az elhangzottakat (figyelem ébrentartása). A hallgatók – mivel társaik voltak a szereplők, kérdezők és kérdezettek is – akár azonosulhattak velük, átélhették helyzetüket. A műsor közvetlensége folytán izgalmas produkció lett.

A szóbeli és a vizuális közlés együttese

A képek és agyagfigurák szinte megelevenedtek, mintegy életre keltek az elhangzottak tükröképeként. Az ünnepi műsor mondanivalóját tehát több csatornán adták-vették a gyerekek (hatásdúsítás elve). Kinek-kinek a személyiségétől függött, melyik területen produkált szívesen és sikeresen mint alkotó, illetve melyik szféra ragadta meg inkább mint befogadó. A szélesebb kínálat folytán az ünneplő gyerekekhez és felnőttekhez nagyobb valószínűséggel jutottak el a megfogalmazott gondolatok. A szóbeli és vizuális közlés együttese pontosabban volt képes továbbítani tanulóink érzelmeit, gondolatait egymásnak és a felnőtteknek is.

A sikeresebb befogadást segítette továbbá a gyerekek közvetlen érdeklődése, hisz a képeket és a szöveget maguk csinálták maguknak. Így jobban megértették egymás és a mi szándékunkat. Közelebb kerültek tehát ahhoz a jelenséghez, amelyre azt mondjuk: *a művel való azonosulás*.

Mivel kiléptünk a gépiesen ismétlődő eljárásokból, valódi gondolkodási folyamatok indultak el. A gyerekek önkifejezését, önmegvalósítását és egyéni fejlődését támogattuk. Feltétlen eredmény, hogy a tanulókat alkotó jellegű tevékenységgel sikerült bevonni és cselekvő részesévé tenni egy olyan eseménynek, amelyről eddig azt gondolták, hogy csak a felnőttek ügye. Ezáltal *autonómiára és felelősségvállalásra* neveltük őket: az ünnepek olyanok, amilyenekké mi magunk tesszük azokat. Azt hozzuk ki belőle, amit akarunk, és amire képesek vagyunk. Mi, magunk vagyunk a felelősök a körülöttünk zajló eseményekért.

Az előkészületektől az ünnepség záróakkordjáig tevékenységünk hamisságtól mentes, hiteles volt. *A gyerekek lényéből fakadóan* tisztult le mind a tartalom, mind a forma. Az ünnephez megfelelő tartalmak és értékek egy komplex pedagógiai folyamat eredményei voltak, melyek mind egyéni, mind közösségi szinten lecsapódtak. Kötelező penzumból tehát érdeklődésre számot tartó tevékenységgé sikerült varázsolni ezt az ünnepet. Bizonyítva láttuk ismét azt az igazságot, hogy az elsajátításhoz elmélyülés, cselekvő befogadás, pozitív érzelmi viszonyulás is szükséges, s mindezt el lehetett érni *a személyközpontú pedagógiai irányítással*. (2)

Úgy gondoljuk, megtettük az első lépést az általunk kitűzött cél felé: *odaadjuk az ünnepet az ünneplőnek*. Az ünnepség után ismét feltettük magunknak és a gyerekeknek is a kérdést: „Milyen volt?” A következő szavak hangzottak el: kellemes, érdekes, más, izgalmas, élmény, jó érzés... (3)

JEGYZETEK

(1) Lásd bővebben: Várnagy Ildikó (1986): *Vizuális játékok*. Népművelő Propaganda Iroda, Budapest.

(2) Felhasznált irodalom: Carl R. Rogers (1986): *A tanulás szabadsága a 80-as években*. Tanár leszek! Tanár vagyok! sorozat. Vitatémák, ötletek, javaslatok, tanácsok tanárjelölteknek és tanároknak. Sorozat-

szerkesztő: Klein Sándor és Farkas Katalin 3. kötet. JGYTF Pszichológia Tanszék, Szeged. Az eredeti mű: Carl R. Rogers: Freedom to Learn for the 80-s. Charles E. Merrill Publishing Company. A Bell-Howell Company.

(3) Lásd bővebben a *személyközpontú pedagógiai irányítás gyakorlatának egy modelljét*: Farkas Olga (1994): *Rajzot tanítottam...* JGYTF Kiadó, Szeged.

DR. KOVÁCS ZOLTÁN

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Kolozsvár

Fizikushallgatók tanárképzése Kolozsváron

Néhány éve a kolozsvári tudományegyetemen a hallgatók tanárképzése elkülönült a szakképzéstől. A szakoktatás nyolc félévet tesz ki, amit a hallgatók egy diplomadolgozattal, valamint egy ún. *licenzvizsgával* fejeznek be. Ezzel párhuzamosan – fakultatív módon – felvehetik a tanárképzés részét jelentő diszciplinákat is, amelyek az első hat félévre vonatkoznak. Ezek eredményéről egy külön tanszék, a Lélektani és Neveléstudományi Kar Tanárképző Tanszéke állít ki egy bizonyítványt, e nélkül a végzett hallgatók nem foglalhatnak el tanári állást, de egyetemen sem taníthatnak. Ezek a tantárgyak: lélektan (1 félév), oktatásszociológia (2), pedagógia (3 és 4), szakmódszertan (5) és pedagógiai gyakorlat (6). Majdnem minden hallgató igényt tart erre az igazolványra, így mindenki felveszi a tanárképző tantárgyakat. Kísérletképpen, korábban a 2. félévben logikát is tanítottak, de ezt az idei évtől törölték. Helyette a nagyon fontos demonstrációs laboratóriumi gyakorlatok visszaállítását érték, de eddig még semmi sem történt. Ennek hiányát a fizika szakmódszertani kollokvium eredményei tükrözik, amelyet egy ismeretfelmérő teszt alapján nyertünk. A hallgatók a fizikatanári foglalkozás legfontosabb területein, a kísérlet és a modellezés témakörében érték el a leggyengébb eredményeket (lásd a grafikont!).

Hallgatók tudásszintje, BBTE Kolozsvár

Fizika szakmódszertan kollokvium, 1997

